

Conversation analysis and Psychotherapy (10.–12. července 2005 na University of Manchester)

University of Manchester, která svou historii počítá od roku 1824, patří v současné době k předním britským univerzitám. Formálně vznikla roku 2004 sloučením dvou významných výzkumně orientovaných univerzit, UMIST a The Victoria University of Manchester, s dlouhou tradicí v technických, biomedicínských i sociálně-vědních oborech. Je tvořena čtyřmi školami, Engineering and Physical Sciences, Humanities, Life Sciences a Medical and Human Sciences, a její studentská populace čítá přes 34 000 studentů ze 150 zemí světa. Rozsáhlý campus v jihovýchodním centru města tvoří zázemí vzdělávacím, výzkumným, kulturním i sportovním aktivitám, a dokresluje tak atmosféru města pálených cihel ze samých počátků průmyslové revoluce.

Konference o konverzační analýze a psychoterapii se odehrávala v prostorách psychologického ústavu, který je formálně součástí lékařské fakulty. Manchester je již od 70. let významným centrem etnometodologie a konverzační analýzy, a proto i tato konference navazuje na dlouholetou tradici výzkumu v této oblasti společenských věd. Konference se účastnilo celkem asi 20 lidí, převážně profesorů a postgraduálních studentů z univerzit ve Velké Británii, Finsku a Austrálii, kteří se ve své práci zaměřují na uplatňování metod konverzační analýzy ve výzkumu psychoterapeutických směrů a škol. Relativně malý počet účastníků byl takto zamýšlen záměrně s ohledem na větší prostor pro diskusi a vzá-

jemnou výměnu názorů a zkušeností, což se ukázalo být velkým přínosem pro celou konferenci.

Zaznělo celkem 12 příspěvků, velmi různorodě orientovaných, a dvakrát jsme se setkali na tzv. „data session“ s rozбором jednotlivých terepeutických rozhovorů. Každý den byl završen společnou večerí, která dala příležitost postupně se seznámit s ostatními účastníky, dozvědět se více o jejich zaměření i osobních názorech na nejrůznější témata, a celou dobu tam vládla velmi příjemná a uvolněná atmosféra.

Celou konferenci uvedla přednáška Georgie Lepper (University of Kent) o formulování otázek a odpovědí v terapeutickém rozhovoru. Její pohled je zajímavý tím, že se více než na sekvenční analýzu orientuje na analýzu kategorií užívaných jednotlivými účastníky rozhovoru a na strukturu rozhovoru ve smyslu vyprávění příběhů. Rozhovor pojímá jako neustálou hru formulací a reformulací jednotlivých témat. Tento pohled byl výrazně patrný i v jejich příspěvcích na zmíněných data session.

V dalším příspěvku byl představen projekt Helsinkí Psychotherapy Study, z nějž vycházely vlastně všechny příspěvky finských účastníků. Jedná se o několikaletou studii, která probíhá ve spolupráci mezi psychiatrickou klinikou a výzkumným oddělením, kde pracují psychologové, lingvisté, sociologové a antropologové. Tato studie je zaměřená na srovnání postupů jednotlivých psychoterapeutických směrů užívaných na klinice. Zajímavá je skutečnost, že to byli psychiatři, kdo iniciovali tento projekt – v současné době totiž v psychiatrii převládá biologické paradigma, které má tendenci se k ostatním přístupům stavět poněkud přehlíživě. Pro tyto výzkumníky je tak velmi usnadněno

sбірání dat, která jim jsou dodávána přímo od lékařů. Je tím jednak vyřešena otázka informovaného souhlasu pacientů, jehož získání je v této oblasti velmi zásadní a často velmi ošemetnou podmínkou výzkumu; jednak je tím eliminováno zasahování (obvykle nikoli záměrné) pozorovatele do průběhu rozhovoru – terapeuti tyto rozhovory nahrávají sami bez přítomnosti třetí osoby. Výzkumníci však mají se souhlasem pacientů/klientů přístup do jejich zdravotnické dokumentace, takže znají všechna potřebná data k zasazení rozhovoru do kontextu celkové situace pacienta. Základním cílem této studie je srovnání jednotlivých psychoterapeutických přístupů, analyzovány jsou rozhovory při zahájení terapie a následné rozhovory po 7 měsících, 1, 2, 3 a 5 letech od ukončení terapie. Příspěvky na konferenci se týkaly několika oblastí jak psychoanalytického tak kognitivně-behaviorálního a konstruktivistického přístupu.

V prvním příspěvku, který nesl název *Descriptions of „Doing Better“ in Psychotherapeutic (Diagnostic) Research Interview – Orientations to Accountability and Credibility*, se Sanna Vehviläinen zabývala otázkou, jak pacienti podporují své tvrzení, že se jim daří lépe. Děje se tak obvykle podáváním „důkazů“ jednak negativním způsobem – což se týká absence symptomů, jednak pozitivním způsobem, tedy čeho všeho jsou již schopni dosáhnout. Poukazovala na užívání jednak obecných, abstraktních shrnutí, jednak konkrétních příkladů z každodenního života, a to jak formou popisu, tak formou vysvětlování významu jednotlivých událostí. Výchozím předpokladem autorky je přesvědčení, že proces uzdravení je vlastně procesem zvládnutí introspekce, sebereflexe (forma uče-

ní). Ve chvíli, kdy je člověk schopen pravdivě nahlédnout svou situaci a postavit se k ní zralým způsobem, se stává svobodným, zdravým. Toto vše se odráží v rozhovorech, které v detailních rozbořech velmi dobře zrcadlí proces uzdravování.

Dalším příspěvkem z této skupiny byla přednáška *Dream and Reality* od Anssi Peräkylä, který se zabýval vyprávěním a interpretací snů během psychoanalytických sezení. Psychoanalýza je založená na předpokladu, že „vše je relevantní“. Sny jsou zde pojímány jako „hádanka“, jejíž řešení má co říci o každodenní skutečnosti. Zabýval se tím, jak je význam snů hledán, ustaven a rozpracován ve slovní hře klienta a terapeuta. Po vyprávění snu je klient vyzván k asociacím, které se utvářejí na základě analogie, podobnosti ve struktuře významu a reprezentace. Předpokladem asociací je kategorizace zkušeností a orientace v nich. Sen je tak na základě lexikálních podobností postupně znovu a znovu formulován a přeformulován, až „zapadá“ do takto navrženého, ustaveného výkladu. To však samo o sobě ještě není „terapeutické“ – autor zde poukazoval na to, že pomocí snů, jejichž výklad často vypovídá o bolestivých nebo těžko přijatelných prožitcích, je klient veden k integraci těchto prožitků a zkušeností do sféry intersubjektivní reality. Přemstuje se tak prostor afektivních prožitků, které často pro svou nepříjemnost nejsou plně prožity, a vědomých myšlenek, slov. Znovu: tato integrace je základním předpokladem uzdravení, celistvosti lidského prožívání. Je tak potvrzeno původní Freudovo pojetí, že sny jsou královskou cestou k nevědomí, které musí být přivedeno na světlo, aby mohlo dojít k uzdravení.

Leena Ehrling se zabývala otázkou *Third Position Turns: Candidate Unders-*

tandings. Zaměřila se na formulace a reformulace výroků během terapie, které slouží jednak pro ověření srozumitelnosti a podobného chápání řečeného na straně terapeuta a pacienta, jednak k vyjádření podpory a povzbuzení. Tato opakování jsou někdy doslovná, jindy opisují stejnou věc jinými slovy a posouvají tak rámec významu. Během psychoterapie je prozkoumáván svět vnitřního prožívání vnější reality, teprve slovní formulací si pacient často uvědomuje své vlastní prožívání, pohled sám na sebe. Autorka pomocí sekvenční analýzy srovnávala přístupy jednotlivých terapeutů co se týče těchto reformulací: někteří dávají větší prostor pro „znovuobjevování“ klientům, jiní provokativností svých formulací nutí zaujmout nový postoj k vyslovenému. Terapie je tak cestou neustálého vyjasňování a uvědomování si vlastních prožitků, kdy terapeut umožňuje klientovi zaujmout objektivnější postoj, který není tolik zkreslený jeho vlastním vnímáním „falešných“ sebeobrazů.

Posledním příspěvkem finské skupiny byla data session *Discussing Emotion in Cognitive-Constructivist Therapy*, vedená Liisou Voutiläinien. Po vyslechnutí asi 5 minutového rozhovoru jsme se zaměřili na krátký úsek transkriptu, a každý z účastníků poté referoval o vlastních postřezích. Bylo velmi zajímavé sledovat jednotlivé úhly pohledů, díky čemuž bylo možné nahlédnout mnohem širší spektrum významů než kolik by byl schopen dešifrovat každý z nás jednotlivě. Někteří se zaměřili na strukturu narace, jiní na popis kategorií užívaných pacientkou a terapeutem – což bylo velmi zajímavé zejména se zřetelem na užívaná adjektiva s různým emocionálním nábojem, čímž byla vytvořena jakási napětí, další se zabývali reformulacemi

užívanými pacientkou, někteří se zabývali spíše intonací, naléhavostí jednotlivých výroků, jiní referenčními rámci vyprávění. Bylo velmi zajímavé a přínosné sledovat jednotlivé postřehy – na malém prostoru se tak utvořilo úplně divadlo možných významů.

Další příspěvky se zabývaly velmi detailním rozbořením interview. Charles Antaki (Loughborough University) a Ivan Leudar (Manchester University) v příspěvku *Diagnostic Formulations in Psychotherapy* poukazovali například na užívání eufemismů a práci s nimi během interview, na otázku osobních a neosobních formulací při vyprávění, zabývali se rovněž obecnými otázkami analýzy a interpretace. Rose McCabe (Queen Mary, London University) prezentovala videonahrávku diagnostického rozhovoru s psychotickým pacientem, který vyprávěl lékaři o naprosto nereálných událostech a prožitcích. Zabývala se vyjadřováním zájmu ze strany lékaře – *Conversational Features of Good vs. Poor Engagement in Mental Health Consultations*.

Druhá data session se zaměřením na *Psychotherapy of Anorexia* byla vedena Markem Rapley a Rachael Dunn (University of Perth), kde asi nejzajímavějšími postřehy bylo střídání minulého a přítomného času ve vyprávění pacientky o jejích současných obtížích, a rovněž oddělení „já“ a „anorexie“, při sledování jejich dominance v jednotlivých úsecích rozhovoru.

Posledním příspěvkem konference bylo vyprávění Shirley Truckle (Birmingham Trust for Psychoanalytic Psychotherapy) o jejích zkušenostech z práce s dětmi z problémových rodin. Bylo to jakési shrnutí o tom, co vlastně znamená psychoterapie.

Jedna z nejrozsáhlejších studií psychoterapie, prováděná německými badateli,

prokázala, že výsledky terapií jednotlivých psychoterapeutických směrů se nijak výrazně neliší – což poukazuje na skutečnost, že více než jednotlivé „metody“ a „školy“ je rozhodující zájem a naslouchání terapeuta pacientovi. Lingvistické přístupy a metody konverzační analýzy mohou napomoci osvětlit jednotlivé aspekty tohoto procesu.

Velmi ráda jsem se zúčastnila této konference. Za hlavní přínos pro sebe považuji jednak možnost vidět užívání metod

konverzační analýzy „zevnitř“, jednak možnost učit se od lidí, kteří v této oblasti pracují již léta. Během medicínského vzdělávání jsem si navykla zaměřovat se na „obsah“ sdělení, tedy všimati si „informací“, a tato zkušenost mi pomohla vidět, že i ve „formě“ je mnoho toho, co stojí za pozornost, i když to je poněkud jiná forma „informace“ než kterou jsem se naučila považovat za nosnou pro výkon lékařského a psychoterapeutického povolání. Velmi děkuji FHS za podporu.

Lydie Fialová